

Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Östergötlands län (E) enligt 3 kap 6 § miljöbalken

BOXHOLMS KOMMUN	4
Ekeby - Ryckelsby [E19] (Ekeby sn)	4
Åsbosänkan [E83] (Åsbo sn)	4
Särstad - Jordfälle [E92] (delen i Rinna sn)	4
FINSPÅNGS KOMMUN	4
Risinge [E43] (Risinge sn)	4
Finspång [E44] (Risinge sn)	5
Häfla hammarsmedja [E45] (Skedevi sn)	5
Skedevi [E85] (Skedevi sn)	5
Sonstorp [E86] (Hällestads sn)	5
KINDA KOMMUN	6
Tidersrum [E23] (Tidersrums sn)	6
Föllingsö - Tommestorp [E24] (Kisa sn)	6
Västra Eneby [E25] (Västra Eneby sn)	6
Gumhem [E26] (Horns sn)	6
Ennesbo [E87] (Kisa sn)	6
Tjärstad [E97] (Tjärstads sn)	7
Hornsberg - Ekeby [E98] (Horns sn)	7
LINKÖPINGS KOMMUN	7
Göta kanal [E9] (delen i Ljungs och Vreta-Klosterns sn)	7
Bjärka - Säby [E27] (Vists sn)	7
Kinda kanal [E28] (Vist, Landeryd, Vårdnäs och S:t Lars sn)	8
Sturefors slott [E29] (Vists sn)	8
Sörby [E30] (Landeryds sn)	8
Slaka - Lambohov [E31] (Slaka sn)	8
Linköping [E32]	9
Tift [E33] (Kärna sn)	9
Kaga [E34] (Kaga sn)	9
Ledberg [E35] (Ledbergs sn)	9
Vreta kloster - Knivinge [E36-37] (Vreta Klosters sn)	10
Tinnerö odlingslandskap [E100]	10
MJÖLBY KOMMUN	10
Omberg - Tåkernområdet [E1-7] (Kumla och Appuna sn)	10
Lundsbacke [E14] (Vallerstads sn)	10
Bjälbo [E15] (Bjälbo sn)	11
Skänninge [E16]	11
Öjebro [E17] (Herrberga sn)	11
Solberga [E18] (Veta och Mjölby sn)	11
Kårarp - Galgbacken [E89] (delen i Viby sn)	12
Särstad - Jordfälle [E92] (delen i Hogstads sn)	12
MOTALA KOMMUN	12
Göta kanal [E9] (delen i Motala och Brunneby sn)	12
Ulfåsa [E10] (Ask, Ekebyborna och Lönsås sn)	13
Medevi brunn [E11] (Västra Ny sn)	13
Godegård [E12] (Godegårds sn)	13
Tjällmo [E13] (Tjällmo sn)	13
NORRKÖPINGS KOMMUN	13
Göta kanal [E9] (delen i Kimstads, Skärkinds och Täby sn)	13

Halleby [E46] (Skärkinds sn)	14
Grensholm [E47] (Vånga sn)	14
Norsholm - Tångestad [E48] (Kimstads sn)	14
Lövstad [E49] (Kimstads sn)	15
Leonardsberg - Himmelstalund - Skälv [E50, 51] (Borgs och Östra Eneby snr)	15
Norrköping [E52]	15
Ringstad - Grimstad [E53] (Östra Eneby sn)	16
Krokek [E54] (Krokeks sn)	16
Fagervik - Marmorbruket [E55] (Krokeks sn)	16
Abborreberg [E56] (Styrstads sn)	16
Ållonö [E57] (Östra Stenby sn)	16
Dagsberg [E59] (Dagsbergs sn)	17
Tingstad [E60] (Furingstads, Tingstads och Tåby snr)	17
Jämjöborg - Onsten [E61] (Östra Husby och Östra Stenby snr)	17
Skamby - Linneberga - Bjärstad [E62] (Kuddby och Å snr)	17
Korpetorp - Lönshuvud [E63] (Rönö sn)	18
Skällvik - Stegeborg [E68] (delen i Östra Ny sn)	18
Viggeby - Kvästad - Augustenhill [E93] (Skärkinds sn)	18
Östra Husby - Häradshammar [E94] (Östra Husby och Häradshammars snr)	18
SÖDERKÖPINGS KOMMUN	18
Göta kanal [E9] (delen i Sankt Laurenti och Västra Husby snr)	19
Björkviks herrgård [E64] (Östra Ryds sn)	19
Västra Husby [E65] (Västra Husby sn)	19
Söderköping [E66]	19
Skönberga [E67] (Skönberga sn)	20
Stegeborg - Skällvik [E68] (delen i Skällviks sn)	20
Thorönsborg [E69] (Sankt Anna sn)	20
Väsö [E70] (Sankt Anna sn)	20
Engelholm [E71] (Sankt Anna sn)	20
Gårdeby [E99] (Gårdeby sn)	20
VADSTENA KOMMUN	21
Omberg - Tåkernområdet [E1-7] (Väversunda, Rogslösa, Herrestads, Källstads, Örberga, Nässja, Strå och Hovs sn:r)	21
Vadstena [E8]	21
VALDEMARSVIKS KOMMUN	22
Fågelvik [E75] (Tryserums sn)	22
Björkskär [E76] (Tryserums sn)	22
Gryts skärgård [E77-82] (Gryt sn)	22
YDRE KOMMUN	23
Sunds kyrkby - Broby [E20] (Sunds sn)	23
Graby - Norrby [E21] (Sunds och Asby snr)	23
Smedstorps by [E22] (Norra Vi sn)	23
Grindsbo - Sprängsbo [E95] (Svinhults sn)	23
Ljung [E38] (Ljungs sn)	24
Vårdsberg - Landeryd [E39] (Vårdsbergs och Landeryds snr)	24
Grävsten [E40] (Bankekinds sn)	24
Fläret - Ekenäs [E41] (Askeby och Örtomta snr)	24
Askeby [E42] (Askeby sn)	25
Brokind [E88] (Vårdsnäs sn)	25
Kårarp - Galgbacken [E89] (delen i Sjöggestads sn)	25
Bjäsätter [E90] (Stjärnorps sn)	25
Törnevalla [E91] (Törnevalla sn)	26
ÅTVIDABERGS KOMMUN	26
Åtvidaberg - Adelnäs [E72] (Åtvids sn)	26
Uknadalen [E73] (Gårdserums sn)	26

Långserums by [E74] (Yxnerums sn)	27
Mormorsgruvan [E96] (Åtvids sn)	27
ÖDESHÖGS KOMMUN	27
Omberg - Tåkernområdet [E1-7] (Ödeshögs, Västra Tollstads, Svanshals, Rök, Heda och Stora Åby sn)	27

BOXHOLMS KOMMUN

Ekeby - Ryckelsby [E19] (Ekeby sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med fossilt odlingslandskap av äldre järnålderskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Stensättningar, gravfält och omfattande stensträngssystem i hävdade hagmarker.

I området ingår även:

Ekeby medeltidskyrka, ombyggd på 1700-talet, samt klockargård och sockenstuga.

Åsbosänkan [E83] (Åsbo sn)

Motivering:

Dalgångsbygd kring Åsboån med förhistorisk bosättnings- och brukningskontinuitet.

(Herrgårdsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Åsbo *kyrkomiljö* med medeltida kyrka, ombyggd under 1700-talet, skola och prästgård.

Herrgårdarna Grönlund och Strålnäs från 1800-talet med alléer, stora ekonomibyggnader, arbetarbostäder och omgivande parker. Värdefull stenvalvsbro över Åsboån. Gravfält.

Särstad - Jordfälle [E92] (delen i Rinna sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med välbevarat fossilt odlingslandskap från äldre järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Omfattande stensträngssystem med långa fägator i gränzonen mellan slätt och skog samt spridda gravar och flera troliga boplatslägen. (Miljön berör även Mjölby kommun.)

I området ingår även:

Jordfälle by med bytomt opåverkad av laga skiftet och med bebyggelse från 1800-talets senare del och 1900-talets början.

FINSPÅNGS KOMMUN

Risinge [E43] (Risinge sn).

Motivering:

Centralbygd samt äldre och yngre *kyrkomiljöer* i småkuperat odlingslandskap med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet.

Uttryck för riksintresset:

Märklig medeltidskyrka, med välbevarade kalkmålningar (Risingemästaren) från 1400-talet, omgiven av bogårdsmur. Prästgård från 1800-talet, hembygdsgård samt traditionell jordbruksbebyggelse. Ny kyrka i nygotisk stil från mitten av 1800-talet. Järnåldersgravfält.

Finspång [E44] (Risinge sn)

Motivering:

Sammansatt *bruksmiljö* och *industrimiljö* med anor från 1500-talet och med betydelsefulla lämningar bla från styckebruksepoken under släkten de Geers ägarskap. Ursprunget till dagens industriella verksamhet vid Gränges och Finspong.

Uttryck för riksintresset:

Vid sekelskiftet 1600 utvecklades kanontillverkningen som pågick fram till 1911 då bruket ombildades till Finspongs Metallverk AB och Nordiska Artelleriverkstäderna. Bruksgata med 1700-talsbebyggelse, skola från 1800-talet och bruksmuseum. Karaktäristiska industribyggnader från perioden 1700-1900-talen, tex de Geerverkstaden från 1945.

Under 1600-talet, av släkten de Geer, anlagd herrgård med flyglar från 1742 och med omgivande barock- och engelsk park, Auroratempel och orangeri. Slottskapell. En mur av slaggsten bildar en tydlig gräns mellan slottet och bruket.

Häfla hammarsmedja [E45] (Skedevi sn)

Motivering:

Allsidigt välbevarad *bruksmiljö* av stort teknik- och socialhistoriskt intresse.

Uttryck för riksintresset:

Smedja med bevarad tyskhärd. Bevarade bostäder från 1700- och 1800-talet och ekonomibygnader. Bruket fick privilegier 1682 och lades ned 1924. Utmed fallen mitt mot smedjan finns en vattensåg.

Skedevi [E85] (Skedevi sn)

Motivering:

Odlingslandskap med *sockencentrum* och *bymiljöer* med förhistorisk bosättnings- och brukningskontinuitet.

Uttryck för riksintresset:

Nyklassicistisk 1700-1800-tals kyrka av medeltida ursprung med prästgård, sockenstuga, skola och församlingshem. Byarna Hagby och Husby med utskiftad 1800-talsbebyggelse och järnåldersgravfält.

Sonstorp [E86] (Hällestads sn)

Motivering:

Bruksmiljö med herrgård.

Uttryck för riksintresset:

Till bruket, anlagt 1580 och nedlagt 1910, hör en hyttruin från 1700-talet, bodar, kvarn, f.d. arbetarbostäder från olika skeden, bruksgård, kraftverk mm. Stråkvads bro. Sonstorps märkliga herrgårdsmiljö med huvudbyggnad (1792) med flyglar (1806), stall, allé, park och trelängad ekonomibygnad m.m.

KINDA KOMMUN

Tidersrum [E23] (Tidersrums sn)

Motivering:

Kyrkby med unik medeltida träkyrka.

Uttryck för riksintresset:

Tidersrums kyrka från 1260-talet är uppförd av liggande timmer och klädd med mönsterlagt spån. Spånklädd klockstapel från 1700-tal. Fd skolhus från 1868 och 1947. Gårdsmiljöer med bevarat byggnadsbestånd från 1800-1900-tal.

Föllingsö - Tommestorp [E24] (Kisa sn)

Motivering:

Kuperat odlingslandskap med välbevarade herrgårdsmiljöer av 1700-talskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Föllingsö herrgård med byggnadsbestånd från 1600-1700-tal och med huvudbyggnad i sen barockstil samt Tommestorp herrgård med byggnadsbestånd från 1700-1800-tal. Kring herrgårdarna öppet odlingslandskap med ek- och hagmarker.

Västra Eneby [E25] (Västra Eneby sn)

Motivering:

Sockencentrum med förhistorisk bosättnings- och brukningskontinuitet. (Fornlämningsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Gustaviansk kyrka från 1780-talet. Bybebyggelse, prästgård från 1700-talet samt skolhus och kyrkstallar. Bebyggelsekontinuiteten är belyst av flera gravfält och en av landskapets största fornborgar, Hovberget, i strategiskt läge.

Gumhem [E26] (Horns sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med dominerande strandläge vid sjön Åsunden.

Uttryck för riksintresset:

Gravfält i huvudsak från yngre järnåldern med en varierad sammansättning i form av en märklig skeppsättning, en domarring, högar, runda, rektangulära och skeppsformiga stensättningar.

I området ingår även:

Gumhems by och två utflyttade gårdar.

Ennesbo [E87] (Kisa sn)

Motivering:

Bymiljö bestående av oskiftad klungby med välbevarade byggnader och omgivande odlingslandskap.

Uttryck för riksintresset:

Mangårdsbyggnaderna från slutet av 1700-talet är belägna på en till stor del uppodlad moränbunden

höjd. Stora odlingsrösen och trögärdesgårdar.

Tjärstad [E97] (Tjärstads sn)

Motivering:

Odlingslandskap med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet kring Tjärstad sockencentrum och Skedevi herrgård. (Fornlämningsmiljö, Herrgårdsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Skedevi kyrka från 1770-talet, prästgård, Tjärstadgården, sockenstuga. Herrgård med 1700-talsbebyggelse. Rik fornlämningsförekomst.

Hornsberg - Ekeby [E98] (Horns sn)

Motivering:

Hornsbergs *herrgårdsmiljö* med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet. (Fornlämningsmiljö, Boställsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Tidstypisk herrgårdsanläggning från 1860-talet. Två höggravfält, varav ett med grunderna av den övergivna Ekeby by. Ekeby f.d. komministerboställe med äldre och yngre huvudbyggnad, den senare från 1800-talets mitt. Horns äldre kyrkplats.

LINKÖPINGS KOMMUN

Göta kanal [E9] (delen i Ljungs och Vreta-Klosters snr)

Motivering:

Kommunikationsmiljö med landets främsta kanalmiljö (utförd 1810-32), av stor teknikhistorisk betydelse och med dominerande läge i omgivande landskap.

Uttryck för riksintresset:

Kanalmiljön genom Linköpings kommun med omgivande landskap och bebyggelse.

Slussvaktarboställen och inspektorsbostad. De planterade alléerna ger kanalen en parkliknande karaktär. Slussstrappan i Berg med totalt 11 slussar. Bevattningsanläggning vid Skarpåsen. (Området berör även Motala, Söderköping och Norrköping kommuner samt Skaraborgs län.)

I området ingår även:

Brunnby klassicistiska gårdsanläggning. Fornlämningsområdet vid Ugglebo.

Bjärka - Säby [E27] (Vists sn)

Motivering:

Storslagen *herrgårdsmiljö* som speglar ett storgods utveckling och påverkan på det omgivande landskapet alltsedan medeltiden. (Borgmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Slottsanläggning från stormaktstiden (1630-tal) samt "det nya slottet" från 1700-talets slut. Stora ekonomibyggnader och annan bevarad bebyggelse, bla arbetarbostäder, torp och skola från lantbruksskolans epok under 1800-talet. Lämningar efter en medeltida borg uppförd av stormannen

Bo Jonsson Grip. Omfattande ekhagsområden.

I området ingår även:

Bjärka - Säby järnvägsstation utmed Stångåbanan.

Kinda kanal [E28] (Vist, Landeryd, Vårdsnäs och S:t Lars snr)

Motivering:

Kommunikationsmiljö med intressant och oförändrad kanal från 1800-talet utmed Stångåns sjösystem.

Uttryck för riksintresset:

Kanalmiljön genom Linköpings kommun med omgivande landskap och bebyggelse. Sluss- och brovaktarboställen uppförda efter typritningar. Slusstrappor vid Tannefors och Hovetorp.

Sturefors slott [E29] (Vists sn)

Motivering:

Slottslandskap med arkitekturhistoriskt värdefull huvudbyggnad från tidigt 1700-tal.

(Fornlämningsmiljö, Kvarnmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Välbeverat slott med omgivande parker, ekonomibyggnader, arbetarbostäder och det för herrgårdsmiljöerna söder om Linköping särpräglade eklandskapet. Tegneby avhysta bytomt med gravfält från yngre järnåldern. Vattenkvarn.

I området ingår även:

En sluss tillhörande Kinda kanal.

Sörby [E30] (Landeryds sn)

Motivering:

Bymiljö med bevarad bebyggelse och äldre tomtindelning.

Uttryck för riksintresset:

Bymiljö med tomtindelning motsvarande den i en uppmätning från 1691. I byn finns bostadshus av tvillingstugemodell i två våningar från 1700-talets senare del samt ekonomibyggnader från 1800- och 1900-tal.

I området ingår även:

Ett flertal järnåldersgravfält.

Slaka - Lambohov [E31] (Slaka sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö och *sockencentrum* på dominerande parti av Slakaåsen. *(Fornlämningsmiljö).*

Uttryck för riksintresset:

Lambohovs 1700-talsherrgård, byggd efter ritningar av Jean Eric Rehn, med värdefullt och enhetligt utformat byggnadsbestånd och engelsk park. Slaka 1700-tals kyrka med medeltida torn. *Kyrkby* med prästgård från 1856 och tre generationer av skolhus. Gammal häradstingsplats och en stor domarring samt järnåldersgravfält.

Linköping [E32]

Motivering:

Stiftsstad och *residensstad*, med dominerande medeltida domkyrka, som i bebyggelse och planmönster speglar många utvecklingsskeden från medeltiden fram till och med 1900-talet, samt en strävan att genom successiva regleringar åstadkomma en regelbunden rutnätsplan.

Uttryck för riksintresset:

Gatunätet och tomtstrukturen, med bevarade medeltida drag och partier som vuxit fram genom successiva regleringar under 1600-, 1700- och 1800-talen, vilka dock aldrig lyckades göra stadsmönstret helt rätvinkligt, samt avsnitt som präglas av det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsbyggnadsideal.

Domkyrkomiljön med domkyrkan och slottet, d.v.s. den medeltida biskopsgården, samt andra medeltida byggnader. 1700- och 1800-talens stadsgårdar, med gårdsmiljöer och ekonomibygnader, samt områden med mer gles bebyggelse i utkanten av den gamla stadskärnan. Den lokala byggnadstraditionen, med "Jonssonempiren" som tydligt uttryck samt gaturummens och torgens karaktär. Storskalig stenhusbebyggelse från 1800-talets slut och tiden kring sekelskiftet 1900. Parkanläggningar och grönstråk. Offentliga byggnader och annan bebyggelse som hör samman med funktionen som förvaltningsstad. Järnvägsmiljön med Järnvägsavenyn och Vasavägen, monumentala hyreshus och offentliga byggnader. Hunnebergsgatan och andra gamla infartsvägar och bebyggelse utmed dessa. Stadens siluett, siktninjer mot viktiga byggnader och stadsrum samt anblicken från det omgivande slättlandskapet.

Tift [E33] (Kärna sn)

Motivering:

Fornlämningssmiljö med ett av Sveriges största gravfält med en varierad gravsammansättning.

Uttryck för riksintresset:

Gravfält med mer än 600 synliga anläggningar från både äldre och yngre järnålder och successivt utbyggt från centrala delen. Gravarna utgörs främst av runda stensättningar med olika utseende men även fyrsidiga förekommer. Vidare troliga kammargravar, domarringar, treuddar samt ett antal högar.

Kaga [E34] (Kaga sn)

Motivering:

Kyrkby med en av länets bäst bevarade medeltida stormannakyrkor i dominerande läge på östgötaslätten.

Uttryck för riksintresset:

Kaga tidigmedeltida kyrka med välbevarade romanska kalkmålningar, senmedeltida spetsigt tornhuv, fd prästgård. Norr om kyrkan vid Svartån låg enligt traditionen Sverkersättens stormannagård.

Ledberg [E35] (Ledbergs sn)

Motivering:

Sockencentrum med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet. (*Fornlämningssmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Storhögen Ledbergs kulle, en av landskapets största förhistoriska gravanläggningar och en runsten som med sina bildframställningar är en av landets märkligaste. Ledbergs kyrka från 1840-talet i nyklassicistisk stil.

Vreta kloster - Knivinge [E36-37] (Vreta Klosters sn)

Motivering:

A. Märklig *klostermiljö* med kyrka och ruiner av ett tidigmedeltida cisterciencernunnekloster samt *sockencentrum*.

B. Rika *fornlämningsmiljöer* i ett böljande *odlingslandskap*.

Uttryck för riksintresset:

A. Till klostret hör förutom ruinerna och kyrkan en kvarstående medeltida ekonomibyggnad av sten. Kyrkan innehåller flera av Johan III uppsatta gravmonument över medeltida kunligheter. Prästgård från 1700-talet, sockenstuga och fattigstuga. Gullbergshögen, tingsplats i Gullbergs härad.

Tinnerö odlingslandskap [E100]

Motivering:

Ett av landets främsta exempel på ett fossilt odlingslandskap från järnåldern.

Uttryck för riksintresset

Synnerligen väl bevarade lämningar från äldre järnålderns odlingslandskap. Vidsträckta hagmarker med omfattande stensträngssystem med fossila åkrar, husterrasser, gravfält, ensamliggande stensättningar och ett stort antal boplatser från denna tid. Området är relativt opåverkat av aktiviteter från senare tid då det mest tjänat som betesmark och under 1900-talet som militärt övningsområde.

MJÖLBY KOMMUN

Omberg - Tåkernområdet [E1-7] (Kumla och Appuna snr)

Motivering:

Centralbygd och *slättbygd* med goda odlingsbetingelser, brukad sedan yngre stenålder och hemvist för kunga- och stormannaätter och till dem relaterade andliga institutioner. Området hade konstituerande betydelse i Sveriges statsbildningsprocess under yngre järnålder och tidig medeltid. En utpräglad agrar stordriftsbygd sedan laga skiftet, där de stora gårdarna, som bildats genom arronderings- och sammanläggningsföretag, samt sänkningen av Tåkern, tydligare än någon annanstans i landet, speglar jordbruksföretagens roll i det framväxande industrisamhällets kapital- och företagsbildning. (*Fornlämningsmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slättbygden sydost om Tåkern. Ett flertal bronsåldershögar, däribland storhögarna Brudkullen och Åsby kulle, med resta stenar. Kumla lilla romanska 1100-talskyrka och Appuna nygotiska kyrka från 1880-talet. Större gårdar, bla Stora Valby och Lunna. (Området berör även Ödeshög och Vadstena kn).

Lundsbacke [E14] (Vallerstads sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med gravfält, stensträngssystem och boplatser från järnåldern med dominerande krönläge i slättbygd.

Uttryck för riksintresset:

Stort och varierat gravfält i monumentalt läge med resta stenar, varav flera i tre tätt ställda rader, samt runda stensättningar, stensträngssystem och förhistoriska boplatser.

Bjälbo [E15] (Bjälbo sn)

Motivering:

Kyrkby som vuxit fram ur Bjälboättens medeltida huvudgård med dominerande läge i öppet odlingslandskap.

Uttryck för riksintresset:

Medeltida, romansk kyrka, ombyggd på 1700-talet. På 1200-talet byggdes kyrkan till med ett imponerande magasins- och bostadstorn. Bybebyggelsen uppförd efter laga skiftet, då flera gårdar flyttades ut. Skolhus.

I området ingår även:

Bjälbo station från 1913 utmed mellersta Östergötlands järnvägar.

Skänninge [E16]

Motivering:

Småstadsmiljö, som utgör en av tidig- och högmedeltidens mest betydelsefulla svenska städer, vilken i planmönster och bebyggelse speglar levnadsförhållandena i den förindustriella staden samt dess förhållande till den omgivande landsbygden.

Uttryck för riksintresset:

Det oregelbundna medeltida gatunätet med tillskott av den raka genomfartsgatan Vadstenagatan under 1600-talet. Den stora medeltida Vårfrukyrkan och lämningar efter kloster och hospital i stadsområdets ytterområden. Gaturummens och torgens karaktär med sluten bebyggelse och mot stadens utkanter friliggande hus. Småskalig träbebyggelse från 1700- och 1800-talen, rådhuset från 1700-talet och stadshotellet från 1880. Den direkta övergången i det öppna odlingslandskapet, stadens siluett och anblicken från det omgivande slättlandskapet.

Öjebro [E17] (Herrberga sn)

Motivering:

Kvarnmiljö av medeltida ursprung med tät bebyggelsekoncentration kring forsarna i Svartån.

Uttryck för riksintresset:

Kvarnar, kraftverk, såg m.m. från 1800- och 1900-talen samt stenvalvsbro med sju spann från 1797.

Solberga [E18] (Veta och Mjölby snr)

Motivering:

Herrgårdsmiljö vid Svartån med förhistorisk bosättnings- och brukningskontinuitet.

(*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Solberga herrgård med nyklassicistisk huvudbyggnad från 1800-talets början och omgivande ek- och hagmarksdominerat landskap. Två gravfält, varav ett med stora domarringar och flera

båtformiga och runda insänkningar (ev kammar- och/eller båtgravar).

Kårarp - Galgbacken [E89] (delen i Viby sn)

Motivering:

Forntida kommunikationsmiljö, en del av Eriksgatan, vid häradsgräns. (*Forntida vägmiljö, Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bronsåldersröse, tydliga hålvägar och fyra runstenar vid två gravfält från järnåldern, i anslutning till sentida väg- och gränsförhållanden. (Större delen av miljön berör även Linköpings kommun.)

I området ingår även:

Sjögestad motell från 1950-talet.

Särstad - Jordfälle [E92] (delen i Hogstads sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med välbevarat fossilt odlingslandskap från äldre järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Omfattande stensträngssystem med långa fägator i gränzonen mellan slätt och skog samt spridda gravar och flera troliga boplatsslägen. (Miljön ligger till större delen i Boxholms kommun.)

I området ingår även:

Jordfälle by med bytomt opåverkad av laga skiftet och med bebyggelse från 1800-talets senare del och 1900-talets början.

MOTALA KOMMUN

Göta kanal [E9] (delen i Motala och Brunneby snr)

Motivering:

Kommunikationsmiljö med landets främsta *kanalmiljö* (utförd 1810-32), av stor teknikhistorisk betydelse och med dominerande läge i omgivande landskap. (*Industrimiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Kanalmiljön genom Motala kommun med omgivande landskap och bebyggelse. Motala hamn med hamnmagasin och stenkajer. Göta Kanalbolagets huvudkontor och slussvaktarboställen. Storbron från 1783 över Strömmen. I *parkanläggningen* utmed kanalen finns Baltzar von Platens grav. Motala verkstad, som anlades för kanalens behov, är ett minnesmärke över industrialismens införande i Sverige. Industribyggnader från 1800- och 1900-talen- Äldre arbetarbostäder, bla "Långa raden". Bolagshuset, Föreningshuset, Vårdshuset och Folkets hus. Torrdockan med omgivande byggnader. Borens hults slussstrappa med fem sammanbyggda slussar. I Borensberg Kanalinspektorsbostaden, slussvaktarboställe, "Göta hotell", Gästgivaregården, Västanå herrgård och stenalvbron från 1787. Näs kraftverk från 1903. Magasin, pollare, dragstigar och bevattningsanläggningar. (Området berör även Linköpings, Norrköpings och Söderköpings kommuner samt Skaraborgs län.)

I området ingår även:

Brunneby gård med medeltida gårdskyrka.

Ulfåsa [E10] (Ask, Ekebyborna och Lönsås snr)

Motivering:

Herrgårdsmiljö och lämningar efter tidigare storgård med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet i dominerande läge i öppen *slättbygd*. (*Fornlämningmiljö, Kognitiv miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Ulfåsa herrgård med huvudbyggnad i nyklassicistisk stil från tidigt 1800-tal, uppförd på källaren av en 1500-talsbyggnad, fruktträdgård, engelsk park, ekonomibyggnader och arbetarbostäder, skola, magasinbrygghus m.m. "Birgittas udde", lämning efter Ulf Gudmarssons och den heliga Birgittas sätesgård bestående av en ruin av ett rektangulärt stenhus. Ekebyborna medeltida kyrka, gamla prästgården från 1700-talet och gravfält från äldre och yngre järnålder. Stora Fossala säteri med 1800-talsbebyggelse. Rester av allésystem.

Medevi brunn [E11] (Västra Ny sn)

Motivering:

En av landets mest kända *brunnsmiljöer* och centrum för aristokratiskt sällskapsliv från 1600- till 1800-tal med ännu välbevarad och småskalig bebyggelse enligt ursprunglig byggnadsplan från 1700-talet.

Uttryck för riksintresset:

Bland byggnaderna kan nämnas "Stora matsalen", "Biljarden" och kyrkan från 1700-talet samt den nuvarande högbrunnen från 1800-talets början. Därtill ett stort antal bevarade bostadshus från tiden 1700-1800-tal.

Godegård [E12] (Godegårds sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö och *bruksmiljö* med välbevarat byggnadsbestånd.

Uttryck för riksintresset:

Godegård herrgård från 1720 med engelsk park, inspektorsbostad, arbetarbostäder och ekonomibyggnader, stålugnar, masugnsruin samt spikbod från 1700- och 1800-talen.

Tjällmo [E13] (Tjällmo sn)

Motivering:

Administrativ centralort och tingsplats framvuxen kring Tjällmo medeltida kyrka. (*Förindustriell centralort*).

Uttryck för riksintresset:

Centrum för Östgöta bergslag med medeltida anor. Kyrka, ursprungligen högmedeltida men ombyggd på 1700-talet. Prästgård, skola och tiondebod från 1600-1800-tal. Tingshus och gästgivargård från 1700-talet. Fd kommunalhus, villa- och egnahemsbebyggelse.

NORRKÖPINGS KOMMUN

Göta kanal [E9] (delen i Kimstads, Skärkinds och Tåby snr)

Motivering:

Kommunikationsmiljö med landets främsta *kanalmiljö* (utförd 1810-32), av stor teknikhistorisk betydelse och med dominerande läge i omgivande landskap.

Uttryck för riksintresset:

Kanalmiljön genom Norrköpings kommun med omgivande landskap och bebyggelse. Slussvakarboställen. De planterade alléerna ger kanalen en parkliknande karaktär. Hamn och lastageplats vid Mem där kanalen mynnar i Slätbaken. Lotsstation, lotsbostad och tullpackhus. (Miljön berör också Motala, Söderköping och Linköpings kommuner samt Skaraborgs län.)

I området ingår även:

Mems säteri, förvaltarbostad.

Halleby [E46] (Skärkinds sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med välbevarat fossilt odlingslandskap där en kontinuerlig utveckling från äldre järnålder väl kan följas.

Uttryck för riksintresset:

Områdets bebyggelsehistoria kan följas från äldre järnålderns gravfält, stensträngssystem och fossila åkermark via yngre järnåldern och medeltidens bytomt (avhyst på 1700-talet) med tillhörande gravfält fram till 1800-talet då den nuvarande herrgården på Halleby f. d. säteri uppfördes.

Grensholm [E47] (Vånga sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö av medeltida ursprung med enhetligt utformad och väl sammanhållen bebyggelse i *skogsbygd* vid Roxens norra strand. (*Borgmiljö, Torpmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Grensholms herrgård med huvudbyggnad ursprungligen från 1600-talet men idag av karolinsk karaktär med omgivande fransk park med spegeldamm. Stort antal torp, många uppförda i sten av dalkarlar under 1700-talets mitt. Senmedeltida huvudbyggnad i sten, under 1500-talet ombyggd till gårdskapell. Välbevarad ekonomibebyggelse från 1700- och 1800-talen, gårdsmejeri och fattighus. Ruinen efter den medeltida borganläggningen Ål på Slottsudden.

Norsholm - Tångestad [E48] (Kimstads sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med medeltida borgruiner och strategiskt belägen *fornborg*. (*Borgmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Norsholms herrgård med en äldre (ursprungligen från 1670-talet) och yngre (1800-tal) mangårdsbyggnad. Det fd kronosäteriet Tångestads gård samt till herrgårdarna hörande torpbebyggelse. De medeltida biskopsborgsruinerna på Munkeboda holme i Motala ström. Strategiskt belägen fornborg vid Roxen. Omfattande ängs- och hagmarker.

I området ingår även:

Tidiga betongbroar från 1900-talets början av teknikhistoriskt intresse. Slussar, slussportar och slussvaktarbostad.

Lövstad [E49] (Kimstads sn)

Motivering:

Odlingslandskap med monumentalt utformad slottsanläggning och omgivande engelsk park. (*Slottsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Lövstads slott uppfört vid 1600-talets mitt och med en ovanligt väl bevarad 1600- och 1700-talskaraktär. Engelsk park från omkring år 1800. Kringbyggd ekonomibyggnad samt grindstuga.

I området ingår även:

Järnåldersgravfält och en fornborg.

Leonardsberg - Himmelstalund - Skälv [E50, 51] (Borgs och Östra Eneby snr)

Motivering:

Fornlämningsmiljö bl a med ett av landets märkligaste och mest omfattande hällristningsområden från bronsåldern. (*Borgmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Området ligger i en central kulturbygd med lång bebyggelsekontinuitet. Cirka 300 hällristningslokaler med över 6000 figurer samt boplatser från bronsåldern. Gravfält och boplatser från järnåldern anknyter till medeltida bytomter. Ringstaholms medeltida borgruin ligger i strategiskt läge på en ö i Motala ström.

I området ingår även:

Himmelstalunds herrgård och brunnssalong från 1700-talet, brunnshotell, "sexstyverskrogen", "femöresbron" m.m.

Norrköping [E52]

Motivering:

Stadsmiljö och *industrimiljö* kring kraftkällan Motala ström, som tydligare än någon annan plats i landet speglar den industriella utvecklingen, dess förutsättningar och den miljö detta skapat under särskilt 1600-talet och 1800-talets senare del.

Uttryck för riksintresset:

Industriplaneringar från skilda tider, även utanför det centrala *industrilandskapet*, med högt markutnyttjande, storslagna fabrikskomplex, dammar, broar och det forsande vattnet. Stadskärnan med enstaka bevarade medeltida drag, landets första rätvinkliga rutnätsplan på Saltängen från 1613 och det därmed sammanhängande Johannisborgs slott, samt den dominerande rutnätsplanen från mitten av 1600-talet. Den äldre stadens mer småskaliga bebyggelse, kyrkor och offentliga byggnader och den storstadsmässiga stenstadsbebyggelsen från 1800-talets slut.

Gaturummens och torgens karaktär och stadens siluett. De allékantade promenaderna, och offentliga byggnader, parker och planteringar i anslutningar till dessa. Järnvägsmiljön och Inre hamnen, med magasinsbyggnader, kajer, tullhus m.m. Uttryck för de speciella ekonomiska och sociala förhållanden som storindustrin skapade, såsom Folkparken och andra donationer, bostäder för olika sociala skikt och folkrörelsebyggnader. Kneippens *kurortsmiljö* och Borgs *villastad* med tidstypisk plan och stora, individuellt utformade villor på stora tomter. Röda stadens *egnahemsområde*, m. fl. bebyggelsemiljöer som speglar utvecklingen vid 1900-talets början. Rester av gamla infartsvägar och andra spår av det landskap som tidigare omgav stadskärnan.

Ringstad - Grimstad [E53] (Östra Eneby sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö av särskilt vetenskapligt värde med lämningar från både äldre och yngre järnålder.

Uttryck för riksintresset:

Fornlämningarna ligger på den s.k. Norrköpingsåsen som höjer sig över omgivande lermarker. De omfattar ett stort äldre järnåldersgravfält med en ovanligt rikt varierat gravbestånd, intilliggande förhistoriska husgrunder samt flera mindre gravfält.

Krokek [E54] (Krokeks sn)

Motivering:

Betydelsefull *kommunikationsmiljö* intill äldre vägsträckning med förhistorisk kontinuitet.

Klostermiljö och *kyrkomiljö* från medeltiden kring Krokeks kyrkoruin. (*Forn- och medeltida vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Platsen var en anhalt för Eriksgatan vid landskapsgränsen. Franciskankloster omnämnt i början av 1400-talet, kyrkoruin och kyrkogård, gästgiveribebyggelse, gränsmarkering.

Fagervik - Marmorbruket [E55] (Krokeks sn)

Motivering:

A. *Fornlämningsmiljö* från yngre stenåldern av stort vetenskapligt och forskningshistoriskt intresse.

B. Tidig *industrimiljö* med marmorbruk av medeltida ursprung med bebyggelse från perioden 1700-till 1900-talen.

Uttryck för riksintresset:

A. Delundersökt gropperamisk boplats. Resultaten från den första undersökningen lade grunden för fasindelningen av den gropperamiska kulturen.

B. Industrilämningar i form av *stenbrott*, varphögar, magasin och bostadsbebyggelse.

I området ingår även:

Delar av fd järnvägen "Nunnebanan" från 1800-talets slut.

Abborreberg [E56] (Styrstads sn)

Motivering:

Tidig *sommarnöjesmiljö* vid Bråvikens strand brukat av Norrköpings förmögnare borgerskap.

Uttryck för riksintresset:

Miljön omfattar: "Sjöpaviljongen", "Stora Villan", "Kavaljersflygeln", lusthuset "Fåfängan", anlagd trädgård samt uthus och bodar tillkomna under perioden 1820-1880.

Ållonö [E57] (Östra Stenby sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet som åskådliggör godsbildningsprocessen genom avhysningen av två byar. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnad av senmedeltida ursprung, som brändes av ryssarna 1719. Under tidigt 1900-tal

återställd efter avbildning ur Dahlberghs Suecia-verk, omgivande trädgård och *park*. Olöbys stora, avhysta bytomt, Eneby avhysta bytomt samt två yngre järnåldersgravfält.

Dagsberg [E59] (Dagsbergs sn)

Motivering:

Sockencentrum i dominerande läge med av skiftena relativt opåverkad, tät bybebyggelse. Kringliggande byar och omfattande *fornlämningsmiljöer* från järnåldern. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Gårdarna ligger grupperade runt kyrkan vars äldsta delar härrör från medeltiden. Enstaka fornlämningar går tillbaka till bronsålder, vid byn finns stora gravfält från äldre och yngre järnåldern och vid anslutande byar ett flertal större och mindre gravfält samt stensträngar, totalt finns ca 850 gravar. Kyrkby med skola, ålderdomshem och manbyggnader.

Tingstad [E60] (Furingstads, Tingstads och Tåby snr)

Motivering:

Centralbygd och *herrgårdslandskap* med rikt sammansatta *fornlämningsmiljöer*. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

De närmare 1000 fornlämningarna består av storhögar, gravfält, boplatser, stensträngssystem och flera runstenar framför allt från bronsålder och äldre järnålder. Almstad herrgård från tidigt 1700-tal med avhyst bytomt. Nyckelby herrgård från 1700-talet. Restads, Kummelby och Gullbergs byar med intilliggande stora järnåldersgravfält. Stora Grönhögs by med bevarad bykärna och 1800-talsbebyggelse. Grönhögs ursprungliga tingsplats där senare Tingstads *sockencentrum* växte fram. Medeltida kyrka, sockenstuga och skola.

Jämjöborg - Onsten [E61] (Östra Husby och Östra Stenby snr)

Motivering:

Rikt sammansatt *fornlämningsmiljö* i huvudsak från äldre järnålder med två av landskapets märkligaste *fornborgar*.

Uttryck för riksintresset:

Fornborgen Jämjöborg (även kallad Ormsten) med mycket kraftiga vallar har karaktären av tillflyktsplats. Onstens fornborg kan betecknas som befäst gård med kraftiga kulturlager, utanför vallen finns lämningar efter ett vallgravsinhägnat boplatssområde. Gravfält, boplatser med skärvstenshögar och stensträngssystem.

Skamby - Linneberga - Bjärstad [E62] (Kuddby och Å snr)

Motivering:

Rikt sammansatt *fornlämningsmiljö* med ett ovanligt gravfält.

Uttryck för riksintresset:

Spridda gravar och skärvstenshögar, stensträngssystem, tre stora och flera mindre gravfält belägger kontinuerlig bebyggelse från yngre bronsålder. Vid Skamby finns ett gravfält med tio båtformiga eller runda insänkningar (ev kammar- eller båtgravar).

Korpetorp - Lönshuvud [E63] (Rönö sn)

Motivering:

Kustrelaterad *fornlämningsmiljö* med rösen i dominerande krönläge.

Uttryck för riksintresset:

30 rösen utmed en förkastningsbrant.

I området ingår även:

Lönshuvuds vårdkase från 1700-talet.

Skällvik - Stegeborg [E68] (delen i Östra Ny sn)

Motivering:

Kustbundet *slottslandskap* och *herrgårdslandskap* med lämningar efter två strategiskt belägna medeltida borganläggningar av stor politisk och militärhistorisk betydelse. (*Borgmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Borgarna är strategiskt anlagda för att kontrollera inloppet från havet till Östergötland.

Kungamaktens imponerande Stegeborg slottsruin och Linköpingsbiskoparnas Skällvik. Skällviks medeltida kyrka, under 1500-talets slut omgestaltad av Johan III. Stegeborgs herrgård med huvudbyggnad från början av 1800-talet. (Området berör också Söderköpings kommun).

Viggeby - Kvästad - Augustenhill [E93] (Skärkinds sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med gravfält och omfattande stensträngssystem.

Uttryck för riksintresset:

Stensträngssystem omgärdar fägor och odlingsytor, gravfält och en husgrundsterrass.

I området ingår även:

Viggeby och Kvästad gårdar med äldre och yngre manbyggnader. Augustenhill, utskiftat 1850, med bebyggelse från andra hälften av 1800-talet.

Östra Husby - Häradshammar [E94] (Östra Husby och Häradshammars snr)

Motivering:

Centralbygd i sprickdalsterräng med rikt *fornlämningsbestånd*. (*Fornlämningsmiljö, Boställsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Skärvestenshögar, stensträngssystem och gravfält från bronsålder och framåt. Östra Husby nyklassicistiska 1800-talskyrka, *kyrkbyn* med prästgård och tillhörande ekonomibyggnader samt skola och tiondebod från 1700-1800-tal. Östra Husby tingsplats. Bossgård fd länsmansboställe.

Häradshammar nyklassicistiska 1800-tals kyrka, kyrkby med prästgård och skola. Talrika *bymiljöer* i ursprungligt läge.

SÖDERKÖPINGS KOMMUN

Göta kanal [E9] (delen i Sankt Laurenti och Västra Husby snr)

Motivering:

Kommunikationsmiljö med landets främsta *kanalmiljö* (utförd 1810-32), av stor teknikhistorisk betydelse och med dominerande läge i omgivande landskap.

Uttryck för riksintresset:

Kanalmiljön genom Söderköpings kommun med omgivande landskap och bebyggelse. Slussvaktarboställen. De planterade alléerna ger kanalen en parkliknande karaktär. Skeppsdockan med tillhörande byggnader vid Klevbrinken. (Miljön berör också Linköping, Motala och Norrköpings kommuner samt Skaraborgs län.)

I området ingår även:

Järnåldersgravfält vid Gäverstad och på Duvkullarna. De större gårdarna Norrbo med ekonomibyggnad, Gäverstad och Mariehov.

Björkviks herrgård [E64] (Östra Ryds sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö i *skogsbygd* med intressant och välbevarat bygnadsbestånd.

Uttryck för riksintresse:

Timrad huvudbyggnad från 1600-talets mitt med karolinsk prägel och unik fatbursbyggnad troligen från 1500-talet. Ekonomibyggnader, bla en saltbod.

Västra Husby [E65] (Västra Husby sn)

Motivering:

Den förhistoriska försvarsanläggningen "Götavirke" som är helt unik inom landet. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

De 3,5 km respektive 2 km långa försvarsvallarna som bildar "Götavirke" ligger i gränsskogen Asveden som skiljer centrala Östergötland från kustlandet. Anläggningen är troligen från järnåldern.

I området ingår även:

Hylinge 1700-tals herrgård med välbevarat sengustavianskt bygnadsbestånd.

Söderköping [E66]

Motivering:

Småstad belägen vid en uppgrundad havsvik och betydelsefull vattenled, som i planmönster, dominerande kyrkobyggnader och bebyggelsekaraktär ger en bild av en av hög- och senmedeltidens viktigaste städer.

Uttryck för riksintresset:

Det i stort sett oförändrade medeltida gatunätet, den äldre tomtstrukturen, kyrkorna och deras dominerande roll i stadsbilden samt medeltida profanbyggnader, källare och andra lämningar. Den förindustriella stadens småskaliga träbebyggelse med gårdar och ekonomibyggnader. Stadens siluett och kontakten med vattnet, Ramunderberget och det omgivande landskapet.

I området ingår även:

Söderköpings brunn som anlades 1718 vid den sedan gammalt kända Sankta Ragnhilds källa. Ett avsnitt av riksintresset Göta kanal, med kanalfåra, kajer, sluss och hamnmagasin. Flerbostadshus och privatvillor från sekelskiftet 1900 samt ett egnahemsområde i den östra delen.

Skönberga [E67] (Skönberga sn)

Motivering:

Odlingslandskap med talrika *fornlämningsmiljöer* och medeltida kyrka. (*Kyrkmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Ljunga gravfältet med ca 100 anläggningar, företrädesvis från brons- och järnålder. Välbevarad romansk kyrka, prästgårdar från tre skilda epoker: 1600-, 1700- och 1800-talet. 1800-talsprästgården med omgivande *parkanläggning* ligger på ett järnåldersgravfält.

Stegeborg - Skällvik [E68] (delen i Skällviks sn)

Motivering:

Kustbundet *slottslandskap* och *herrgårdslandskap* med lämningar efter två strategiskt belägna medeltida borganläggningar av stor politisk och militärhistorisk betydelse. (*Borgmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Borgarna är strategiskt anlagda för att kontrollera inloppet från havet till Östergötland. Kungamaktens imponerande Stegeborg slottsruin och Linköpingsbiskoparnas Skällvik. Skällviks medeltida kyrka, under 1500-talets slut omgestaltad av Johan III. Stegeborgs herrgård med huvudbyggnad från början av 1800-talet. (Området berör också Norrköpings kommun.)

Thorönsborg [E69] (Sankt Anna sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö av medeltida ursprung med välbevarad 1700-talsbebyggelse i dominerande läge.

Uttryck för riksintresset:

Mangårdsbyggnaden är uppförd på 1750-talet efter ritningar av C Hårleman. Orangeri, ridhus, ekonomibyggnader och arbetarbostäder. Gården hette på medeltiden Drag, vilket syftar på båtdragningsplats.

Väsö [E70] (Sankt Anna sn)

Motivering:

Skärgårdsmiljö med välbevarad bybebyggelse.

Uttryck för riksintresset:

Utspridd och terränganpassad bybebyggelse, i huvudsak från 1800-talets senare hälft men även en loftbod och två bostadshus från 1700-talet. Båtvarv och såg.

Engelholm [E71] (Sankt Anna sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö i S:t Annas inre skärgård, med välbevarad karolinsk träherrgård

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnad från tiden kring år 1700 samt ett stort antal ekonomibyggnader och arbetarbostäder, en del från 1700-talet. Barockpark samt allé.

Gårdeby [E99] (Gårdeby sn)

Motivering:

Fornlämningsrikt *odlingslandskap* kring Gårdeby *sockencentrum*. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Omfattande stensträngssystem, tillhörande boplatser och gravfält i huvudsak från äldre järnålder. Byar och gårdar med välbevarad bebyggelse av företrädesvis 1800-talskaraktär. 1100-talskyrka, prästgård från 1700-talet, skola och f.d. kommunalhus.

VADSTENA KOMMUN

Omberg - Tåkernområdet [E1-7] (Väversunda, Roglösa, Herrestads, Källstads, Örberga, Nässja, Strå och Hovs sn:r)

Motivering:

Centralbygd och *slättbygd* med goda odlingsbetingelser, brukad sedan yngre stenålder och hemvist för kunga- och stormannaätter och till dem relaterade andliga institutioner. Området hade konstituerande betydelse i Sveriges statsbildningsprocess under yngre järnålder och tidig medeltid. En utpräglad agrar stordriftsbygd sedan *laga skiftet*, där de stora gårdarna, som bildats genom arronderings- och sammanläggningsföretag samt sänkningen av Tåkern, tydligare än någon annanstans i landet speglar jordbruksföretagens roll i det framväxande industrisamhällets kapital- och företagsbildning. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö, Stenbrott*).

Uttryck för riksintresset:

Slättbygden söder om Vadstena mellan Tåkern och Vättern. Järnålderslämningar, främst den mäktiga ovala domarringen i Nässja, *fornborgen* Ommaborgen på Omberg och större järnåldersgravfält vid Skäljen och Bondorlunda. I området finns ett antal särskilt intressanta och välbevarade medeltida kalkstenskyrkor. Herrestad, Örberga och Roglösa tillhör landets äldsta kyrkor och är uppförda under tidigt 1100-tal. Kyrkorna Väversunda, Nässja och Strå är också från 1100-talet. Källstad 1800-talskyrka med medeltida torn. Hovs kyrka med många märkliga runristade gravhällar från 1000-talet. Lämnningar under mark efter Broby rivna kyrka. Herrestads *kyrkby* med biskop Kols källare från 1200-talet, Bondorlunda by och Skedet med småskalig utmarksbebyggelse. De större gårdarna Naddö, Arneberga, Åbylund, Kalvestad, Broby och Palsgård. Hovgården, fd *kungsgård* och centrum i Hovs län under senmedeltiden. Östnässja Västergård, Bondorlunda Mellangård och Hovs Skräddaregård med välbevarade äldre manbyggnader på mindre gårdar. Borghamns kalkstensbrott har stenbrytningstraditioner sedan tidig medeltid. Där finns också Borghamnsskolan med byggnader från 1800-talet och hamnen med stenpirar från 1870-talet samt Bockakyrkogården som var begravningsplats för kronoarbetskåren. (Området berör även Ödeshög och Mjölby kn).

Vadstena [E8]

Motivering:

Småstadsmiljö och andligt centrum, framvuxet kring birgittinerordens moderkloster, som visar en betydelsefull senmedeltida stad och vallfartsort samt dess förändringar med Nya tidens starka kungamakt efter reformationen. Klosters äldsta delar speglar dessutom den svenska kungamaktens ställning under 1200- och 1300-talen. (*Klostermiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Birgittaklostret, uppfört med början på 1360-talet, med den till klostret donerade *kungsgården*

från 1200-talet. Den i stadsbilden dominerande *slottsmiljön* på platsen för den medeltida stadsdelen Sanden, med det 1545 påbörjande slottet samt omgivande parkmark. Stadsplanen, som i allt väsentligt är medeltida, med Stora Torget som enda påtagliga resultat av ett regleringsförslag vid mitten av 1600-talet. Gatornas och torgens karaktär, med sluten bebyggelse i de centrala delarna och mer öppet byggnadssätt och grönskande tomter mot ytterkanterna. Den ålderdomliga tomtstrukturen. De ovanligt många medeltida profanbyggnaderna, bla senmedeltida rådhus samt den äldre, småskaliga stadsbebyggelsen i huvudsakligen trä och puts. Hospitalsanläggning med byggnader från 1500-, 1700- och 1800-talen. Den för den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden. Siluetten och anblicken från det omgivande slättlandskapet samt kontakten med vattnet.

VALDEMARSVIKS KOMMUN

Fågelvik [E75] (Tryserums sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö i skärgårdsbygd, med medeltida anor med byggnadsbestånd huvudsakligen från sent 1700-tal. Området har anknytning till Karl Knutsson Bonde. (*Borgmiljö, Skärgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Medeltida borgruin efter Karl Knutsson Bondes Fågelvik. Den nuvarande herrgården uppfördes ca 2 km därifrån vid slutet av 1700-talet, troligen efter ritningar av C Hårleman. Flyglar, magasin, ankhuss mm.

Björkskär [E76] (Tryserums sn)

Motivering:

Fiskeläge i ytterskärgård med samlad och välbevarad bebyggelse.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse från 1700- och 1800-talen i form av ryggåstugor men även en loftbod och sjöbodar.

Gryts skärgård [E77-82] (Gryt sn)

Motivering:

Större sammanhängande *kust- och skärgårdsmiljö* där den särpräglade skärgårdskulturen är tydligt avläsbar. Bosättningarna är etablerade under medeltiden. (*Fornlämningsmiljö, Kommunikationsmiljö, Gruvmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

På Kappeludden vid Barösundsinnloppet lämningar efter en hamnanläggning och bebyggelselämningar från 1200-talet. Änghäret med tomtningar (bebyggelselämningar efter tillfällig bosättning) med koppling till säsongsfiske.

Barösund tullstation med tullhus från 1788. Häradskärs fyr- och lotsplats med fyrorn av Heidenstamtyp och lotsmästarboställe från 1863, övriga lotsbyggnader från 1800-talet samt lämningar av det medeltida fria *säsongsfiskeläget*. Kättilö lotsby, en av länets bäst bevarade *skärgårdsbyar*, med samlad bykärna och nära nog opåverkad av laga skifte.

Harstena *fiskeläge* med omfattande säljakt med oskiftad samlad småskalig bybebyggelse.

Lökskär (Kråkmarö) med husgrunder och odlingsytor i ytterskärgården efter ett äldre fiskeläge övergivet i början av 1800-talet.

Bondekrok, Gräsmarö, Kråkmarö och Fångö skärgårdsbyar med i flertalet välbevarad 1800-talsbebyggelse.

Fångö gruva på Gruvholmen med lämningar efter 1800-talets brytning av kopparmalm i form av gruvhål, husgrunder samt stora varphögar, sjömärkeskummel på äldre vårdkaseplats på Gubbö kupa.

Dala rösemiljö med kustbundna bronsåldersrösen av i Östergötland ovanligt slag grupperade på uddar och holme kring Dalvåmmen. Välbevarat kulturlandskap med hamlade träd, åker och ängsmark. (Områdesavgränsningen följer byarnas ägränser förutom Dala rösemiljö).

YDRE KOMMUN

Sunds kyrkby - Broby [E20] (Sunds sn)

Motivering:

Småbrutet, med för södra Östergötland karaktäristiskt *odlingslandskap* med flera förhistoriska gravfält kring Sunds kyrkby. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Sunds kyrka från 1790-tal med kyrkstallar, tiondebod, skola och klockaregård. Kyrkby med skola och f.d. tingshus, galgbacke. Oppreda by med oskiftad bykärna och enplans parstugor från 1700-talets slut. Eds 1700-talsherrgård med unik loftgångsbod. Runstenar.

Graby - Norrby [E21] (Sunds och Asby snr)

Motivering:

Fornlämningsmiljö och *herrgårdsmiljö* med södra Östergötlands två största gravfält samt herrgården Norrby.

Uttryck för riksintresset:

Två omfattande gravfält i huvudsak av yngre järnålderskaraktär med högar och stensättningar, knutna till de äldre bebyggelseägena. Norrby herrgård med huvudbyggnad från 1840 samt tillhörande ekonomibygnader.

Smedstorps by [E22] (Norra Vi sn)

Motivering:

Bymiljö med oskiftad dubbelgård i väl hävdad, småbrutet *odlingslandskap*.

Uttryck för riksintresset:

Kringbyggd dubbelgård av gotisk typ med en stor mängd omålade timmerbyggnader från 1700- och 1800-talen. Hägnadssystem av trä- och stengärdesgårdar, talrika odlingsrösen, äldre vägsystem, hävdade lövängar och hamlade askar.

Grindsbo - Sprängsbo [E95] (Svinhults sn)

Motivering:

Bymiljö med bevarad 1700- och 1800-tals karaktär.

Uttryck för riksintresset:

Grindsbo by med tät bebyggelse av oskiftad karaktär. Sprängsbo by med två gårdar med byggnadsbestånd från sent 1800-tal samt ålderdomlig tvillingstuga vilken utgjort manbyggnad till de två gårdarna före skiftet. Hagmarker med hamlade träd. *Torpbebyggelse*. B. Flera gravfält och stora stensättningar från järnålder ligger i ett till största delen uppodlat drumlinslandskap, kännetecknat av långsträckta och välvda moränkullar.

Ljung [E38] (Ljungs sn)

Motivering:

Slottslandskap med en axialt uppbyggd och välbevarad slottsanläggning från 1700-talets slut.

Uttryck för riksintresset:

Slottsanläggningen, uppförd 1774 och ritad av Jean Eric Rhen, flankeras av tre radiellt anlagda alléer. Arbetarostäder (en statarlänga) och ekonomibyggnader samt fd park. Ljungs kyrka från 1798 utgör del av den feodala miljön.

Vårdsberg - Landeryd [E39] (Vårdsbergs och Landeryds snr)

Motivering:

Centralbygd med förhistorisk bosättnings- och brukningskontinuitet med en av landskapets tätare *fornlämningsmiljöer* från järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Ett stort antal gravfält, varav flera från äldre järnåldern och kombinerade med 7,5 km stensträngar. Gårdsgravfält i anslutning till byarna. Vårdsbergs *sockencentrum* med medeltida rundkyrka och Vårdsbergs säteri. Landeryds sockencentrum med medeltida kyrka och prästgård från 1700-talet, Slattefors säteri med välbevarad 1800-talsbebyggelse. Bybebyggelse med dominerande lägen i odlingslandskapet.

Grävsten [E40] (Bankekinds sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet samt välbevarad karolinsk träbebyggelse. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Grävstens herrgård med bebyggelse från 1600-1700-tal. Plats för den under 1600-talet avhysta byn Gräva med flera gravfält, husgrunder och stensträngssystem samt två strategiskt belägna *fornborgar* från järnåldern.

Fläret - Ekenäs [E41] (Askeby och Örtomta snr)

Motivering:

A. *Fornlämningsmiljö* av agrarhistoriskt intresse med ett omfattande och tydligt fossilt odlingslandskap från äldre järnålder.

B. Omfattande *herrgårdslandskap* med ett flertal välbevarade säterimiljöer.

Uttryck för riksintresset:

A. Stensträngssystem som inhägnar mindre odlingsytor, boplatser och fägator, och utgör rester av ett

omfattande hägnadssystem. Stensträngarna, som ligger i öppna hagmarker, har rumsligt samband med ett tiotal gravfält.

B. Svenneby och Sörby herrgårdar med bebyggelse från 1700-1900-talen. Ekenäs slott med ursprung i 1500-talet, huvudbyggnad från 1640-tal och dominerande läge på en klippavsats i öppen odlingsbygd. Intressant och välbevarad ekonomibyggnad.

Askeby [E42] (Askeby sn)

Motivering:

Sockencentrum med tidigmedeltida klosterkyrka och rikt sammansatta *fornlämningsmiljöer*. (*Klostermiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Askeby klosterkyrka från 1180-talet med lämningar efter det under 1500-talet raserade cisterciensernunneklostret. Klockbod från 1800-talet, skola, gästgiveri, tiondebod, prästgård och lärarbostad. I öster vadställe (Vadet) och hålväg, gravfält och runsten, i söder och väster ett äldre järnåldersgravfält, stensträngar och boplatser.

Brokind [E88] (Vårdsnäs sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö av medeltida ursprung med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnad från 1700-talet med mycket välbevarad ekonomibebyggelse av sten och tegel bla en kringbyggd fägård från 1700- och 1800-tal samt kvarn och stenvalvsbro. Fyra gravfält från järnålder, de yngre i anslutning till avhyta byar.

I området ingår även:

Del av Kinda kanal med Brokinds sluss.

Kårarp - Galgbacken [E89] (delen i Sjögestads sn)

Motivering:

Forntida kommunikationsmiljö, en del av Eriksgatan, vid häradsgräns. (*Fornlämningsmiljö*, *Forntida vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bronsåldersröse, tydliga hålvägar och fyra runstenar vid två gravfält från järnåldern, i anslutning till sentida väg- och gränsförhållanden. (Miljön berör även Mjölby kommun.)

I området ingår även:

Sjögestad motell från 1950-talet.

Bjäsätter [E90] (Stjärnorps sn)

Motivering:

Bymiljö som väl speglar förtätningen genom hemmansklyvning.

Uttryck för riksintresset:

Klungby med ursprung i två gårdar som friköptes i början av 1800-talet, belägen i medeltida kolonisationsområde. Byn består av ett 40-tal byggnader, bl a bostadshus, fd missionshus, två fd

affärer, ett flertal *torp*, såg och *kvarn*.

Törnevalla [E91] (Törnevalla sn)

Motivering:

Fornlämningskoncentrationer i småbrutet odlingslandskap med fornlämningar från olika tider samt *sockencentrum* och bybebyggelse med en tydlig bebyggelseutveckling. (*Fornlämningsmiljö*, *Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Gravfält från bronsålder och järnålder med tydlig anknytning till stora stensträngssystem. Ett antal stora gravfält (bla Revagravfältet med ditflyttad runsten) med inslag av domarringar, ligger i anslutning till slättområdets nuvarande bylägen. Törnevalla sockencentrum med 1800-talskyrka med medeltida torn, äldre komministerbostad, sockenstuga och skola. Reva by med oskiftad karaktär med tre gårdar i ursprungligt läge. *Gårdsmiljöer* uppkomna under 1800-talets förra hälft efter skiftesreformens genomförande.

ÅTVIDABERGS KOMMUN

Åtvidaberg - Adelsnäs [E72] (Åtvids sn)

Motivering:

A. Åtvidabergs *bruksmiljö* av stort social- och industrihistoriskt intresse, framvuxen ur en medeltida gruvhantering på platsen.

B. Baronriet Adelsnäs, det enda av sitt slag i landet. (*Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

A. Lämningar efter 1700-talets brukssamhälle, bla med bruksbebyggelse: Stora Stallet, magasin, kalkugn och kruthus från 1700-talets mitt. Medeltida kyrka med gravkor från 1726 ritad av Adelswärd och nygotisk 1880-talskyrka. Terränganpassad byggnadsplan med bla arbetar och egnahemsbebyggelse från tidigt 1900-tal.

B. Adelsnäs herrgård från 1920 efter ritningar av I. G. Clason ersatte en äldre huvudbyggnad. Orangeri från 1860-talet och ekotempel i parken med målningar av Pehr Hörberg. Stora ekonomibyggnader.

Uknadalen [E73] (Gärdserums sn)

Motivering:

Komplex *dalgångsbygd* med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet med järnbruks- och *bymiljöer* som speglar samspelet mellan tidig industri och bondesamhälle. (*Tidigindustriell miljö*, *Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset: Gärdesrums nygotiska 1850-talskyrka ritad av Scholander, *kyrkby*.

Forsaströms stångjärnsbruk, privilegier från 1725, med äldre bostadshus, magasin och vattenkvarn. Falerums samhälle framvuxet ur Falerums by, med Bortgården, arbetar- och egnahemsbebyggelse samt runt Storån framvuxen småskalig industriverksamhet, bla ett välbevarat garveri från 1800-talets andra hälft. Kvisterums herrgård med bebyggelse från 1700- och 1800-talen, bla orangeri och stall. (Området berör även Kalmar län).

I området ingår även:

Spridda fornlämningar, bla fornborg och gravfält som antyder dalgångens vikt som kommunikationsled under förhistorisk tid.

Långserums by [E74] (Yxnerums sn)

Motivering:

Oskiftad *bymiljö* med bebyggelse från 1700- och 1800-talen.

Uttryck för riksintresset:

Klungby med välbevarad timmerhusbebyggelse (enkelstugor i två våningar) i huvudsak från perioden 1750 - 1850. Välbevarade ekonomibygnader utmed bygatan.

Mormorsgruvan [E96] (Åtvids sn)

Motivering:

Gruvmiljöer med lämningar efter medeltida och senare tiders kopparbrytning.

Uttryck för riksintresset:

Gruvhålen, bla Mormorsgruvan, Hagruvan, Eldsviksgruvan och Malmviksgruvan med omfattande varphögar samt delvis välbevarad bruksgata, huvudsakligen med 1800-talsbebyggelse. Närstad gård med bebyggelse från 1800-talet. Våghus. Lämningar efter stånggångar och "Fåfångans kanal".

I området ingår även:

Järnvägsstation från tidigt 1900-tal med tillhörande byggnader utmed linjen Linköping-Västervik.

ÖDESHÖGS KOMMUN

Omberg - Tåkernområdet [E1-7] (Ödeshögs, Västra Tollstads, Svanshals, Rök, Heda och Stora Åby snr)

Motivering:

Centralbygd och *slättbygd* med goda odlingsbetingelser, brukad sedan yngre stenålder och hemvist för kunga- och stormannaätter och till dem relaterade andliga institutioner. Området hade konstituerande betydelse i Sveriges statsbildningsprocess under yngre järnålder och tidig medeltid. En utpräglad agrar stordriftsbygd sedan laga skiftet, där de stora gårdarna, som bildats genom arenderings- och sammanläggningsföretag, samt sänkningen av Tåkern, tydligare än någon annanstans i landet, speglar jordbruksföretagens roll i det framväxande industrisamhällets kapital- och företagsbildning. (*Fornlämningsmiljö, Klostermiljö, Kvarnmiljö, Kognitiv miljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Omberg och slättbygden söder om Tåkern. Den unika Alvastraboplatsen från stenålder vid Broby källmyr nedanför Omberg. Hällristningar från bronsåldern i Hästholmen. Bronsåldershögar söder om Tåkern, bla Disevid kulle och Tjugby kulle. Järnåldersgravfält vid Heda, Isberga och Häggestad. *Fornborgarna* Hjässaborgen och Borggård på Omberg. Rökstenen, landets märkligaste runsten. Ruinerna efter Alvastra kloster, grundlagt av cistercienserorden år 1143 och raserat på 1500-talet. "Sverkersgården" med lämningar efter en kryptkyrka från tidigt 1100-tal och omgivande begravningsplats. "Sverkerkapellet" vid Vättern och medeltida kvarnlämningar i Ålebäcken. Heda romanska kyrka, med till- och ombyggnader präglade av cisterciensernas byggteknik. Svanshals kyrka med 1800-talskaraktär. Stora Åby och

Västra Tollstads kyrkor är uppförda på 1700- resp. 1800-talen, men båda har kvar medeltida torn från de äldre kyrkorna. Hästholmen, med hamnanläggning från 1800-talet, hade stadsrättigheter under 1300-talet. De större gårdarna Renstad och Kyleberg har herrgårdsliknande manbyggnader från 1947 resp 1953, den senare med 1 km lång allé. "Slöjdvillorna" i Heda, Rök och Stora Åby från 1886. Ombergs turisthotell från 1913. Författarinnan Ellen Keys villa, "Strand" uppfördes 1910-1911. Stora Broby lilla väderkvarn. (Området berör även Vadstena och Mjölby kn).